

введення шифру наукової спеціальності «сексологія», тому що дотепер виконувані в цій області дисертаційні дослідження, досить численні, вимушено ідентифікують з різними «суміжними» дисциплінами, і захищають під відповідними шифрами. Причому захист дисертацій на здобуття наукового ступеня з цієї спеціальності доцільно передбачити не тільки для медичних, а й щодо юридичних, психологічних, соціологічних, біологічних, та навіть філософських й історичних наук.

Позиція автора під впливом змін у законодавстві та міжгалузевого наповнення кримінологічної науки може модифікуватися. Втім буде змінюватись і зміст окремих інститутів кримінальної сексопатології. Більш того, кардинальні реформи у сфері правоохоронної діяльності та вимушений дуалізм кримінальної сексопатології неминуче вплинуть на систематику базових навчальних курсів, а це, у свою чергу, на систему допоміжних та особливо профільюючих та факультативних курсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухановский А.О., Андреев А.С., Кравцова С.П., Михайлова О.Ю., Труфанова О.К., Бухановская О.А. Серия непатологических садистских сексуальных убийств: комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза по уголовному делу “Черные колготки” // Серийные убийцы: Избранные экспертизы / Приложение к журналу «Криминальные психиатрия и психология». – Ростов-на-Дону, 1994. – С. 30-32.
2. Бухановский А.О., Андреев А.С., Кравцова С.П., Михайлова О.Ю., Труфанова О.К., Бухановская О.А. Феномен «Чикагило»: клинический аспект // Серийные убийства и социальная агрессия. – Ростов-на-Дону. – 1994. – С. 23-27.
3. Бухановский А.О., Гайков В.Т., Байбаков Ю.Г. Серийные сексуальные преступления: психолого-психиатрические сопоставления // Серийные убийства и социальная агрессия: что ожидает нас в XXI веке: Медицинские аспекты социальной агрессии: Материалы 3-й межд. науч. конфер. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – С. 93-96.
4. Кришталь В.В., Чугунов В.В. История формирования системной модели сексологии // История украинской психиатрии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи) / Под общ. ред. И.И.Кутько, П.Т.Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 72-76.
5. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / Є.М.Моїсєєв, О.М.Джужа, В.В.Василевич та ін.; За заг. ред. проф. О.М.Джужі. – К.: Атіка, 2006. – 352 с.
6. Крупнов И. О феномене преступности // Уголовное право. – 2001. – № 4. – С. 94-96.
7. Словарь-справочник по криминологии и юридической психологии / Авт.-сост. В.А. Ананич, О.П. Колченогова. – Мн.: Амалфея, 2003. – 272 с.

УДК 37.013.42:398.21

КАЗКОТЕРАПІЯ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Філь О. В., аспірант

Запорізький національний університет

Зміст статті полягає в розкритті загальних рис використання методу казкотерапії в соціально-педагогічній практиці. Автор спирається на систему функцій соціального педагога, враховуючи сучасний контекст використання методу казкотерапії в педагогіці та психології.

Ключові слова: казкотерапія, соціальний педагог, клієнт, діагностика, корекція, терапія, комунікація.

ФИЛЬ Е.В. СКАЗКОТЕРАПИЯ В СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

Содержание статьи состоит в раскрытии общих положений использования метода сказкотерапии в социально-педагогической практике. Автор опирается на систему функций социального педагога, учитывая современный контекст использования метода сказкотерапии в педагогике и психологии.

Ключевые слова: сказкотерапия, социальный педагог, клиент, диагностика, коррекция, терапия, коммуникация.

Fil H. THE USING OF FAIRY-TALE THERAPY IN A SOCIAL PEDAGOGIC / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article Burchik E. represents the analysis of researching fairy-tale in a social pedagogic. Research is conducted with the use of function of social pedagogue, taking into account the modern context of the use of this notion in pedagogic and psychology.

Key words: the fairy-tale therapy, social pedagogue, client, diagnostics, correction, therapy, communication.

Останнім часом у соціально-педагогічній практиці спостерігається тенденція до використання нових нетрадиційних методів та технологій роботи з клієнтом, у тому числі й застосування методів, притаманних психолого-педагогічній практиці. На нашу думку, це пояснюється тим, що функції соціального педагога та психолога перетинаються. Отже, сучасний соціальний педагог практик має володіти та вільно орієнтуватися в широкому арсеналі форм та методів роботи із різними групами клієнтів. Одним із таких методів є метод казкотерапії, який здавна використовувався в народній педагогіці і лише 10 років тому оформився в наукову течію. Його виникнення та розвиток пов'язують із дослідженнями російських науковців та практиків Т.Баязитової, А.Гнєзділова, Т.Грабенко, Т.Зінкевич-Євстигнєєвої, Т.Карасьової, Г.Ніколаєвої, Д.Протасової, О.Романової, Т.Ситько, О.Тарасової, Ю.Теліжка. Розробкою цього методу в Україні займаються О.Бреусенко-Кузнецов, Г.Нижник, Д.Соколов, Л.Терлецька, Н.Цибуля та ін.

У дослідженнях вищезазначених спеціалістів йдеться про можливість використання методу казкотерапії не лише в психологічній, але й у педагогічній практиці з дидактичною та розвивальною метою. Що ж до застосування цього методу в професійній діяльності соціального педагога, то дослідження з цього приводу лише починають з'являтися на сторінках наукових видань. Зокрема, на можливість і доцільність застосування казкотерапії в соціально-педагогічній практиці вказують С.Савченко, О.Івановська, Н.Шкаріна та ін., які розглядають казку як прекрасний соціально-педагогічний засіб соціалізації, розвитку та виховання особистості [1].

Зважаючи на безперечну актуальність та недостатню дослідженість окресленої проблеми, метою нашої статті стало розкриття функціонально-змістового наповнення практичної діяльності соціального педагога із використанням методу казкотерапії.

Можливість використання методу казкотерапії в професійній діяльності соціального педагога зумовлена близьким функціонально-змістовим наповненням цих видів діяльності. Метод казкотерапії, на нашу думку, може слугувати прекрасним інструментом для реалізації завдань соціально-педагогічної роботи з клієнтом. Слід зазначити, що з огляду на відносно молодий вік казкотерапії як наукового напрямку на сьогодні ще не існує загальноприйнятого, чіткого його визначення. Немає його і в реєстрі більшості психологічних словників. Отже, розглянемо основні характеристики поняття казкотерапії. При своїй зовнішній нескладності термін "казкотерапія" – доволі містке поняття. Т.Зінкевич-Євстигнєєва визначає його через такі характеристики: "відкриття тих знань, які живуть в душі і є на даний момент психотерапевтичними" [3, 8], "процес пошуку сенсу, розшифровки знань про світ та систему взаємостосунків у ньому" [3, 8], "процес утворення зв'язку між казковими подіями та поведінкою в реальному житті" [3, 9], "процес об'єктивізації проблемних ситуацій ... та активізації ресурсів, потенціалу особистості" [3, 12], "процес екологічної освіти та виховання дитини" [3, 13], "терапія середовищем, особливою казковою обстановкою, в якій можуть проявлятися потенційні частини особистості" [3, 14], нарешті, "процес підбору для кожного клієнта його особистої казки" [3, 15]. Усі ці аспекти психологічної роботи з казками відображають функціональне навантаження казкотерапії, однак не дають чіткого уявлення щодо сутності методу. Спираючись на виділені дослідницею функціонально-змістові аспекти казкотерапії, своє визначення цього методу подає І.Вачков. На його думку, "казкотерапія – це такий напрямок практичної психології, який, використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвинути самосвідомість та побудувати особливі рівні взаємодії один з одним, що створює умови для становлення їх суб'єктності" [4, 7]. На думку А.Осипової, "казкотерапія – це метод, який використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з оточуючим світом" [цит. за 5, 7]. Відомий казкотерапевт А.В.Гнєзділов, даючи визначення казкотерапії, особливу увагу звертає на гармонійний розвиток особистості, отже, за ним "казкотерапія – це ще й процес "згадування" та повернення підлітку та дорослому гармонійного світосприйняття" [6, 6]. С.Ройз вказує на особливу важливість казкотерапії як системи передачі життєвого досвіду, розвитку соціальної чутливості, творчих здібностей та інтуїції особистості. Київський казкотерапевт О.Бреусенко-Кузнецов, називаючи казкотерапію словесним варіантом ширшого поняття арт-терапії, визначає цей метод як такий, що покликаний допомогти людині в особистісному зростанні.

Узагальнюючи вищезазначене, можемо окреслити робоче визначення поняття казкотерапії, яким ми будемо користуватися в нашому дослідженні. Отже, казкотерапія розглядається нами як метод соціально-педагогічної та психологічної допомоги особистості, який сприяє її соціалізації, адаптації, корекції, профілактиці, реабілітації, регуляції, розвитку та мобілізації ресурсного потенціалу із використанням метафоричних ресурсів у формі казки.

Казкотерапія як метод приваблює все більше спеціалістів ще й тому, що має досить мало обмежень. Вона є ефективною при роботі з дітьми, дорослими та людьми похилого віку, з людьми із "нормальним" та "особливим" розвитком. До особливостей, які зумовлюють ефективність використання казки в роботі з різними категоріями клієнтів, Д.Соколов зокрема відносить те, що:

- казка може бути використана для того, щоб у недирективній формі запропонувати клієнту способи вирішення конкретної проблеми;
- казка дає неперевершену спільну мову для дорослого, який працює з дитиною;
- казка більш інформативна, ніж звичайна, стиснута мова;
- казка сприяє пробудженню творчих сил у самому спеціалісті [5].

Казкотерапія з успіхом використовується для вирішення найрізноманітніших проблем клієнтів. Із точки зору засновників казкотерапії як сучасного психологічного методу, вона має три найважливіших спрямування і може бути використана для: діагностики, розвитку та впливу на особистість клієнта. Однак, на нашу думку, застосування казкотерапії в соціально-педагогічній практиці має більш широкий діапазон і сприяє реалізації тих функцій, які виконує соціальний педагог у своїй професійній діяльності.

Функції соціального педагога визначаються конкретною метою та завданнями його діяльності. На сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної науки та практики існує велика кількість класифікацій функцій соціального педагога за різними ознаками.

Огляд наукових праць Л.Артюшкіної, М.Галагузової, Н.Заверико, І.Зверевої, А.Капської, Г.Локаревої, Л.Міщик, Р.Овчарової, С.Хлебик, Г.Чернишової та деяких інших дослідників дозволяє виділити основні функції в роботі соціального педагога. До таких функцій належать зокрема діагностична, прогностична, профілактична, корекційно-реабілітаційна, соціально-терапевтична, посередницька, охоронно-захисна, організаційно-комунікативна, організаторська, превентивна, евристична, інформаційна, інформаційно-методична; виховна; аналітико-дослідницька, медико-психологічна та ін. (таблиця 1).

Що ж стосується функціонального потенціалу казкотерапії, то переважна більшість дослідників виділяє такі функції використання казки в роботі з клієнтом: діагностична, терапевтична, виховна, посередницька, експресивна, розвиваюча, функція збереження та передачі традицій і досвіду тощо.

Ми зробили припущення, що використання методу казкотерапії в роботі з різними категоріями клієнтів дозволить соціальному педагогу успішно реалізувати власний функціонально-рольовий потенціал. Спираючись на дослідження науковців у галузі соціальної педагогіки, ми виділили основні функції соціального педагога, які співвідносяться із функціональним наповненням методу казкотерапії і в реалізації яких використання цього методу буде найбільш ефективним. Це, зокрема діагностична, прогностична, профілактична, корекційно-реабілітаційна, соціально-терапевтична та комунікативна функції.

Зміст діагностичної функції соціального педагога зумовлений специфікою його практичної діяльності і включає в себе дослідження, аналіз та оцінку клієнтів (індивідів і груп) та особливостей їх взаємодії із соціальним середовищем. Сучасний соціальний педагог у сфері діагностики є міждисциплінарним спеціалістом і послуговується методами соціологічного, психолого-педагогічного і часто навіть медичного дослідження особистості. У контексті нашого дослідження зазначимо, що для ефективної діагностики за допомогою методу казкотерапії соціальний педагог має володіти спеціальними знаннями з особливостей проведення такої діагностики та аналізу її результатів.

Використання методу казкотерапії з діагностичною метою у професійній діяльності соціального педагога базується на ідеї цінності метафори як носія важливої інформації про внутрішній світ особистості і її взаємостосунки з оточуючим світом та передбачає проведення психолого-педагогічної проєктивної діагностики, спрямованої на виявлення:

- особливостей реагування особистості на несприятливі умови життя, конфліктні ситуації тощо;
- особливостей взаємостосунків у певній групі клієнтів, у т.ч. і в родині;
- особливостей цілепокладання та шляхів досягнення мети;
- особистісних та міжособистісних конфліктів;
- основних способів та стратегій рольової поведінки особистості;
- особливостей особистісного росту та самореалізації особистості тощо.

Назвемо найяскравіші особливості казкотерапевтичної проєктивної діагностики, важливі для подальшої роботи із клієнтами соціального педагога. По-перше, інформація, отримана в процесі такої діагностики, дозволяє спеціалісту побачити не лише конфліктні аспекти, а й демонструє ресурсні можливості, внутрішній потенціал клієнта, необхідний для вирішення проблемної ситуації. По-друге, у процесі проєктивної діагностики за допомогою казкотерапії створюється сприятлива атмосфера для вивільнення та розвитку творчих здібностей особистості. По-третє, продукт, отриманий у процесі проєктивної

казкотерапевтичної діагностики, не лише дає спеціалісту необхідну інформацію, але й одночасно є прекрасним розвиваючим та терапевтичним засобом для клієнта соціального педагога. По-четверте, інтерпретація одержаного в процесі діагностики продукту відбувається безоцінно спільно з клієнтом. Основна увага у процесі діагностичної роботи звертається на почуття клієнта та спеціаліста.

Таблиця 1. Функції соціального педагога

Функції	Дослідники						
	Заверико Н.В.	Овчарова Р.В.	Капська А.Й.	Артюшкіна ЛМ, Чернишова Г.Ф.	Галагузова М.Ю.	Штефан Л.А.	Коваль Л.Г., Зверєва І.Д.
діагностична		+	+	+	+	+	
прогностична		+	+	+	+	+	+
корекційна		+	+				
комунікативна		+	+	+			
превентивна				+	+		
організаторська	+	+		+		+	+
профілактична	+	+		+	+	+	+
корекційно-реабілітаційна	+		+	+	+	+	
соціально-терапевтична		+		+		+	+
теоретично-пізнавальна	+						
прикладна	+						
посередницька	+			+	+	+	
спонукальна		+					
формувальна		+					
аналітична		+					
оцінна		+					
координуюча		+					
вдосконалення		+					
освітньо-виховна		+					
охоронно-захисна		+		+	+	+	+
евристична					+	+	
інформаційна						+	
інформаційно-методична						+	
виховна						+	
організаційно-комунікативна						+	+
аналітико-дослідницька						+	
медико-психологічна						+	

На сьогодні можна виділити три форми казкотерапевтичної проєктивної діагностики:

- вербальна (передбачає створення, дописування чи переписування казки клієнтом з подальшим її аналізом);
- невербальна (передбачає малювання, створення ляльок тощо з подальшим аналізом);
- змішана (поєднує в собі створення казки з подальшим малюванням за її мотивами чи навпаки).

Слід зазначити, що діагностика в практичній діяльності соціального педагога часто пов'язана із прогнозуванням та профілактикою виникнення певних подій, процесів, вчинків та станів клієнтів. Використання методу казкотерапії в цьому контексті дозволить побачити можливість виникнення проблемної ситуації в клієнта чи групи і вчасно її попередити через створення оптимальних умов до саморозвитку, самореалізації та активізації ресурсного потенціалу особистості. У разі, якщо проблема чи конфлікт все ж виникли, метод казкотерапії може бути використаний соціальним педагогом із корекційною метою.

Корекційно-реабілітаційна функція у діяльності соціального педагога передбачає, на думку більшості науковців, роботу як безпосередньо із клієнтом соціального педагога, так і з його соціальним оточенням з метою внести "конструктивні зміни в соціумі і системі життєзабезпечення людини" [7, 7-8]. Використання методу казкотерапії з метою корекційного впливу на особистість передбачає створення чи застосування психокорекційних казок з метою м'якого впливу на поведінку особистості. Під корекцією спеціалісти з казкотерапії мають на увазі роботу з поведінковими особливостями особистості, а саме своєрідне "заміщення" неефективного стилю поведінки на більш продуктивний та пояснення сенсу того, що відбувається. На думку Н.Пезешкія, казки, що використовуються з метою корекції особистості, можуть виконувати такі функції:

- функція дзеркала (зміст казки є своєрідним відображенням внутрішнього світу особистості);
- функція моделі (у казках "зашифровані" різноманітні конфліктні ситуації та запропоновані основні способи виходу з них);
- функція опосередкування (у процесі корекційно-реабілітаційної роботи казка стає своєрідним посередником між спеціалістом та клієнтом, що дозволяє знизити супротив клієнта і спрямувати енергію на вирішення конфліктної ситуації);
- функція збереження досвіду (навіть після завершення корекційної роботи казки продовжують впливати на поведінку людини);
- функція альтернативної концепції (у казці клієнту, як правило, пропонується альтернативний варіант виходу із ситуації, який він може прийняти чи заперечити);
- функція зміни позиції (правильно обрана казка дозволяє клієнту подивитися на ситуацію неупереджено і, ймовірно, змінити своє ставлення по відношенню до того, що відбувається) [8].

Слід зазначити, що використання психокорекційних казок можливе в роботі з різними категоріями клієнтів, однак воно є найбільш ефективним у груповій та індивідуальній роботі соціального педагога з підлітками 11-13 років із проблемною поведінкою. Щодо використання методу казкотерапії з корекційно-реабілітаційною метою, відомі, наприклад, казкотерапевтичні програми з соціальної реабілітації та постінтернатної адаптації дітей та підлітків-правопорушників. Ідея соціальної реабілітації та адаптації за допомогою казкотерапії базується на концепції створення "морального імунітету" – сукупності духовних та моральних якостей особистості, спрямованих на конструктивну самореалізацію та ефективну соціально-психологічну несприйнятливості індивіда до деструктивних впливів оточуючого середовища [9].

Отже, результатом ефективного впровадження корекційно-реабілітаційних казкотерапевтичних програм у соціально-педагогічній практиці повинна стати конструктивна самореалізація особистості в соціумі, яка можлива за умови створення сприятливого терапевтичного середовища для актуалізації творчого потенціалу та чіткого прагнення до протистояння несприятливим впливам. Особливістю терапевтичного середовища є те, що воно впливає не лише на особистість клієнта, але й на самого спеціаліста.

Створення такого середовища пов'язане із реалізацією соціально-терапевтичної функції соціального педагога, яка визначається як "комплексний вербальний та невербальний вплив соціального працівника на когнітивну, емоційну і поведінкову сфери особистості клієнта з метою допомоги йому змінити ставлення до наявних проблем і оточуючого соціального середовища" [2, 225]. У контексті казкотерапевтичної роботи вплив соціального педагога на клієнта здійснюється в основному за допомогою психотерапевтичних казок, до яких відносяться авторські казки (Д.Соколова, А.Гнезділова тощо), біблійні та суфійські притчі, а також казки, створені клієнтами в процесі соціально-педагогічної групової чи індивідуальної роботи. Ці казки найчастіше використовуються з метою:

- передачі клієнту в ненав'язливій формі важливих знань про оточуючий світ та взаємостосунки в ньому;
- погляду на складну, проблемну ситуацію збоку;
- актуалізації творчого, ресурсного потенціалу клієнта;
- підтримки клієнта в скрутній життєвій ситуації, у переосмисленні життєвого досвіду тощо;

При використанні психотерапевтичних казок соціальним педагогом важливим є дотримання трьох основних принципів: доцільність, щирість і дозованість.

Важливою функціональною складовою практичної діяльності соціального педагога є його комунікація із клієнтом. Вона полягає в налагодженні, продовженні і припиненні професійних контактів, сприйнятті та розумінні клієнта, обміні професійно важливою інформацією, створенні атмосфери позитивної взаємодії учасників комунікації. Метод казкотерапії відіграє важливу роль у реалізації соціальним педагогом комунікативної функції. Як ми вже зазначали, казка є засобом спілкування дорослих і дітей. Окрім цього, простір казки є безпечним для метафоричного вираження клієнтом тих внутрішніх почуттів та переживань, які є важкими для безпосереднього свідомого обговорення. І, нарешті, використання форми казки дає можливість обійти захисні механізми психіки клієнта у вигляді супротиву і створити доброзичливу атмосферу спілкування "однією мовою".

Отже, слід зазначити, що робота сучасного соціального педагога з різними групами клієнтів носить комплексний характер і включає в себе вміння працювати з використанням нових методів та форм роботи, до яких можемо віднести і метод казкотерапії. Ми розглянули найбільш суттєві характеристики функціонально-змістового наповнення практичної діяльності соціального педагога із використанням методу казкотерапії. Зокрема, найбільш ефективним є застосування цього методу в соціально-педагогічній практиці з метою діагностики, прогнозування, профілактики, корекції, терапії та комунікації. Вважаємо, що дослідження з цієї проблеми є актуальними та перспективними і потребують подальшої розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Притчи, сказки, метафори в розвитку ребенка. – СПб.: Речь, 2006. – 296 с.
2. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д.Зверева, О.В.Безпалько, С.Я.Харченко та ін.; За заг. ред.: І.Д.Зверєвої, Г.М.Лактіонової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т. Практикум по сказкотерапии – СПб.: Питер, 2000 – 233 с.
4. Вачков И. Сказкотерапия: Развитие самосознания через психологическую сказку. – М.: Ось-89, 2001. – 144 с.
5. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия. – М.: ЭКСМО – Пресс, 1996. – 234 с.
6. Гнездилов А.В. Авторская сказкотерапия. Дым старинного камина (сказки доктора Балю). – СПб.: Речь, 2002. – 158 с.
7. Бочарова В.Г., Филонов Г.М. Научный статус социальной педагогики и ее отношение к практике. – М.: АКАДЕМИЯ, 1994. – 255 с.
8. Пезешкян Н. Торговец и попугай. Восточные истории в позитивной психотерапии. – Владивосток: ЛАИНС, 2003. – 110 с.
9. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Тихонова Е.А. Проективная диагностика в сказкотерапии. – СПб.: Речь, 2003. – 200 с.

УДК [004 : 008] : 378. 14 – 057. 87

ВПЛИВ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА УСПІШНІСТЬ СТУДЕНТІВ

Черкасов С.С., магістр

Запорізький національний університет

У статті розглядається проблема розвитку інформаційної культури в системі вищої освіти. Проведено експериментальне дослідження впливу рівня сформованості інформаційної культури на навчально-пізнавальну діяльність студентів і за його результатами запропоновані основні напрямки її своєчасного корегування.

Ключові слова: інформаційна культура, успішність, освітній простір, студенти.

Черкасов С.С. ВЛИЯНИЕ УРОВНЯ СФОРМИРОВАННОСТИ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ НА УСПЕВАЕМОСТЬ СТУДЕНТОВ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье раскрывается проблема развития информационной культуры в системе высшего образования. Проведено экспериментальное исследование влияния уровня сформированности информационной культуры на учебно-познавательную деятельность студентов, и по его результатам предложены основные направления ее своевременного корректирования.

Ключевые слова: информационная культура, успеваемость, образовательное пространство, студенты.